

باورهای عمدتا نادرستی که همراه با سیلاب‌ها آمده‌اند

یادداشت



محمدجواد سمیعی/دانش‌آموخته مدیریت در سوانح طبیعی دانشگاه تهران

فروردین ۹۸ در حالی به پایان رسید که در آن، نقاط مختلفی از کشور درگیر سیلاب و تبعات بعد از آن است. در مناطقی که موج‌های سهمگین آب، فروکش کرده، تازه مسائل بعد از سیل، ظاهر می‌شوند؛ گل‌ولای به‌جامانده، ساختمان‌های با آب رفته، امیدهای بر باد رفته، احتمال شیوع بیماری‌ها، اثرات روانی و اجتماعی ناشی از پشت سر گذاشتن فاجعه، از دست‌دادن شغل و معیشت، فرسایش شدید خاک و ... اما تمام ابعاد بحران، اینها نیست. وقتی به اخبار، جلسات مرتبط با موضوع و یا شبکه‌های اجتماعی، سری می‌زنید، نوع دیگری از مصیبت‌ها دیده می‌شوند که همراه با سیلاب آمده‌اند و چه‌بسا رسوب به‌جای مانده از آنها تا مدت‌ها بماند و اثر خود را بر سیاست‌ها، تصمیم‌ها و واکنش‌ها بگذارد. در ۵ سرفصل زیر، نگاهی اجمالی به برخی از مهم‌ترین این باورهای عمدتا نادرست خواهیم داشت. مرور آنها شاید کمک کند تا فرصت «عبرت‌آموزی» از آنچه رخ داده را به فاجعه «تداوم مسیرهای اشتباه یا آغاز زیاده‌روی‌های جدید» تبدیل نکنیم.

منشأهای خیالی بارش‌ها

همزمان با بارش‌های شدید، گمانه‌هایی در فضای عمومی، در مورد دلیل و منشأ بارش‌ها، جریان پیدا کرد؛ هارپ، بارورسازی ابرها، دخالت کشورهای خارجی و... این در حالی است که میزان انرژی لازم برای تغییرات آب و هوایی اینچینی، با سطح دانش و تکنولوژی فعلی بشر، تناسبی ندارد و احتمالاً در آینده نزدیک نیز قابل دستیابی نباشد.

ورود به دوران ترسالی

از نخستین روزهای پربارشی، این زمزمه حتی از تریبون‌های رسمی شنیده می‌شد که این بارش‌ها، نقطه پایانی بر خشکسالی‌های اخیر بوده و دوره‌های چندین‌ساله ترسالی، آغاز شده است. واقعیت آن است که مدل‌های پیش‌بینی آب و

هوا، هم‌اکنون برای بازه‌های طولانی از این جنس، کارایی چندانی ندارند و تنها سناریوهایی کلی و از جنس احتمال، تولید می‌کنند.

رفع مشکل کم‌آبی کشور

بعد از تلاش‌هایی که در این سال‌ها، برای اجتماعی کردن مسئله آب و تبیین این واقعیت که ما کشوری کم‌آب هستیم و روش‌های مصرف خود را باید اصلاح کنیم، صورت گرفته، به ناگاه، موجی از این باور خطرزا به‌راه می‌افتد که «کم‌آبی مرتفع شده است.» واقعیت آن است که ما به‌طور کلی در رده کشورهای با وضعیت آبی پرتنش هستیم. به‌علاوه گرچه بارش‌ها، توانسته خوشبختانه، سدهایی را لبریز کند، اما منابع آب زیرزمینی، که اتکای اصلی ما در کشور به آنهاست، بهره زیادی از این بارش‌های تند و پرشتاب نمی‌برند و کسری مخازن آنقدر زیاد و عمیق است که جای آن، به این زودی‌ها پر نشود.

سدها خیلی خوبند - سدها خیلی بدند

در یک سوی تحلیل این روزها، سدها، مسبب بسیاری از مشکلات و در سوی دیگر، به‌عنوان ناجی معرفی شدند که اگر سدهای بیشتری ساخته بودیم، سیلاب‌ها کنترل می‌شدند. برآیند آنها البته به سمت دفاع از سدسازی و چراغ سبزی برای پروژه‌های جدید است. هر دو رویکرد، سهمی از ساده‌انگاری و مصادره به مطلوب دارند. رواج دوباره رویکردهای صرفاً سازه‌ای و نمایش و تبلیغ با سد، بدون اتکا به مطالعات جامع و بی‌طرفانه، در سالی که منتهی به انتخابات مجلس است، مخاطره‌ای جدی در حال و هوای پس از فروکش کردن سیلاب‌هاست.

تحلیل‌های تک‌بعدی و تعیین قطعی مشکل و راه‌حل

اینکه تحت‌تأثیر یک صحبت، یک تصویر یا... بیان شود که مشکل در گلستان یا فارس، لرستان یا خوزستان و... دقیقاً فلان مسئله بوده و اگر اینطور می‌شد، سیلی هم به‌وجود نمی‌آمد، ناشی از نوعی ساده‌انگاری غیرعلمی است. در اقدامی کم‌نظیر، رئیس‌جمهور، اقدام به تشکیل هیأتی برای بررسی موضوع کرد که می‌تواند در نگاهی عمیق به آنچه منجر به این بحران شد، کمک کند. (البته در اینکه تا چه میزان بی‌طرفی و جامعیت در ادامه مسیر، اتفاق بیفتد و گزارش نهایی، منتشرشده و مبنای تحلیل‌ها و تغییرها شود، باید بسیار حساس و مطالبه‌گر بود). اینها نمونه‌هایی مهم از باورهای نادرست است که رواج آنها در فضای عمومی و ناگوarter، در میان نخبگان و تصمیم‌گیران، کم و بیش بروز کرده است. «افزایش سواد آبی» به‌عنوان مسئولیتی مستمر و همچنین «اطلاع‌رسانی پویا، سریع و شفاف در شرایط بحران»، دو موضوع مغفولی هستند که می‌توانند در کنترل شایعات مخرب، کمک جدی کنند. از منظر کلان مدیریت آبی نیز، کماکان نیازمند آن هستیم که نه در بهره‌برداری و پتیرینی، بلکه به‌عنوان راهبردی اساسی، «سازگاری با کم‌آبی» را بجد دنبال کنیم و درس‌های جدی این یک‌ماهه را نیز گردآوری و تحلیل کرده و خود را برای مواجهه با سوانح از جمله سیل، آماده‌تر کنیم.